

OSMANLI DEVLETİ'NDE CELLATLAR VE CELLAT OCAĞI

Executiners and The Guild of Executioner in The Ottoman Empire

Burcu Baş*

Özet

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde cellatlık mesleği, bu mesleğin dâhil olduğu askeri düzen, Cellat Ocağı'na giden süreç ve bu ocağın işleyişi ile kaldırılışı anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra; farklı dönemlerde uygulanan ceza, işkence ve idam yöntemleri de ele alınmaktadır. Bu uygulamaların ardından gerçekleşen süreçten ve cellatların bu süreçteki rolünden de bahsedilmektedir. Ayrıca cellatların kullandıkları aletlere ve infazın gerçekleştiği yerlere de değinilmektedir. Kurumsallaşmasını Fatih devrinden itibaren gerçekleştirmiş olan bu kurumun tüm detaylarıyla araştırılıp ele alınması gerekliliği bizi bu konuda araştırma yapmaya sevk etti. Osmanlı Devleti'nde cellatların ve Cellat Ocağı'nın kurumsal yapısının başlı başına detaylı bir akademik çalışma halinde her yönüyle incelemesinin neden yapılmadığı kafalarda soru işareti olarak durmaktadır. Osmanlı tarihi kaynaklarında rastlanılan ceza ve işkence uygulamaları hakkındaki bilgilerin yetersizliği bunda önemli bir etkidir. Yaptıkları işten dolayı cellatlığın hoş karşılanmadığından hareketle onlar hakkında derli toplu bilgiye ulaşılamadığını da söylemek mümkündür. Bununla birlikte devletin cezalandırma yöntemleri arasında yaygın olarak kullandığı, üstelik kurumsal olarak da varlığı bilinen bu zümre hakkında araştırma boşluğu bulunmaktadır. Araştırma sırasında Osmanlı arşiv kaynakları, seyahatnameler, vakayinameler ve tetkik eserler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Askeri Teşkilat, Cellat, Ceza, İşkence, İdam, İnfaz.

Abstract

In this study, the profession of executioner in the Ottoman Empire; the military status of that profession was included; the process and the operations of the Guild of Executioners and the abolition of the guild are

* *Doktorant, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, E mail: 7175burcu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9854-7818.*

Makale geliş tarihi: 30.09.2021 Makale kabul tarihi: 26.10.2021

discussed. In addition, the methods of punishment, torture and executions which were implemented in different periods are also discussed. The process behind those practices and the role of the executioners in that process are also mentioned. Moreover, the equipment used by the executioners and the places where the executions took place are addressed. The necessity of dealing with this institution in details, which was institutional during the Fatih period, prompted us to investigate this issue. The lack of a detailed academic study on the theoretical structure of the Guild of Executioners in the Ottoman Empire stands before us as a shortcoming. The fact that information on punishment and torture practices in Ottoman State sources is not sufficient is an important reason for this. One of the reasons why there is not enough information about the executioners is that the work they do is not welcomed. For this reason, it is possible to say that there is no comprehensive information on this subject. However, the state's widespread use of executioners in punishments, despite the lack of sufficient studies on them, encouraged us to do research on this subject. During the study, Ottoman archival sources, travelers' books, chronicles and research works are analyzed.

Key Words: The Ottoman State, Military Organization, Executioner, Punishment, Torture, Execution.

Giriş

Toplumsal düzenin sağlanması ve devletin devamlılığı açısından belirli suçlara karşı ağır yaptırımlar ve gerekli görülen hallerde işkence ile infaza yönelik uygulamalar bulunmaktadır. Cezalandırma ve infaz işlemlerinin uygulanması için ise bu işi yapacak birilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet, uygulaması oldukça güç olan bu cezalandırma işlemlerini yaptırmak için belirli özelliklere sahip kişileri seçerek eğitmiştir. İşte tam bu noktada cellat dediğimiz kişiler ortaya çıkmıştır. Cellatlık zamanla kendi içinde belli incelikleri olan bir meslek halini almıştır.

İdam hükümlerini icra eden adam¹ anlamında kullanılan cellat terimi “kırbaçlayan, çeşitli eziyetler uygulayan” manasını içermektedir². İslam devlet teşkilatında ve literatüründe ise cellatlık mesleğini icra eden memurlara şurtî denmektedir³. Bu memurların bağlı bulunduğu teşkilata ise şurta denir. Bu kelime “yırtmak, yarmak; şart koşmak, alamet koymak; görevlendirmek” anlamındaki şart kökünden türemiştir. Şurta teşkilatı düzenin korunması, suçluların yakalanması, asayiş ve emniyetten sorumludur. Zamanla yetkileri genişletilerek İslam toplumlarında dinen haram olan içki içme ve zina gibi suçların

¹ Mehmet Zeki Pakalın, “Cellâd”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. I, İstanbul 1993, s. 273.

² Mehmet İpşirli, “Cellât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 7, Ankara 2003, s. 270.

³ İpşirli, “Cellat”, s. 270.

cezalandırılmasına da bakan bu görevliler suçluları hâkimin kararını aldıktan sonra cezalandırmışlardır⁴.

Osmanlı Devleti’nde cellatlık ve Cellat Ocağı konusunda bir çalışma yapmak için yola çıkıldığında öncelikli sorun olarak bilgi ve belge yetersizliği bulunmaktaydı. Popüler bazı bilgilerin ötesinde bilimsel bilgi içeren kaynakların sayısı çok azdı. Yapılan literatür taramasında başlı başına cellatlık ile bu mesleğin Osmanlı Devlet teşkilatındaki konumu ve sistematığı konusunda yapılmış bir araştırma veya esere rastlanmamıştır. Tespit edilen kaynaklar içerisinden derleyip işlenen bilgiler ışığında oluşturulan bu çalışmada cellatlık mesleği müesseseler tarihi kapsamında ele alınacaktır. Osmanlı Arşivi kaynaklarında “Cellat Ocağı”na dair bilgi veren belge bulunmamaktadır. XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında da cellatlık ve Cellat Ocağı gibi bir teşkilattan doğrudan bahsedilmediği tespit edilmiştir.⁵ Bununla birlikte sonraki yüzyılda Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde cellatların Fatih devrinde bir kurumsallaşma sürecine girdiğini, bu mesleğin kurallarını ve işleyişini açıkça anlatmaktadır. Bu bilgiler ışığında cellatlık mesleğinin Fatih döneminden önceye dayandığını söylemek mümkündür. Fakat dönem kaynaklarında cellatlardan bahsedilmesine rağmen, Cellat Ocağı’nın öncesine ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun dışında vakayinameler ve tetkik eserlerde tespit edilen bilgiler doğrultusunda, cellatlığın Osmanlı Devlet teşkilatında Fatih devrinden önce başlayıp zaman içerisinde oluşup şekillenen bir meslek olduğunu söyleyebiliriz.

1. Osmanlı Devleti’nde Cellatlığın Ortaya Çıkışı

Osmanlı Devleti’nde Fatih Sultan Mehmet devrinden önce idam infaz usulleriyle ilgili kurumsal bir yapının varlığına dair net bilgilere ulaşılamadı. Devlet teşkilatlanmasının oluşmaya başladığı Osman ve Orhan Gazi devirlerinde cellatlar gibi ceza infaz işlerine bakan bir görevli veya kurumsal yapı bulunmamaktaydı. Beyliğin ilk zamanlarında yargılama gerçekleştirilip ölümüne karar verilen kişi kim olduğuna bakılmaksızın boy beyi tarafından başı kılıçla gövdesinden ayrılarak⁶ ya

⁴ Bu teşkilatın günümüzün polis ve jandarması gibi görüldüğü fikrini eleştiren Tyan, teşkilatın polis benzeri bir görevin yanı sıra adli görevler, hapishane idaresi, asayiş, yargı ve infaz yetkilerini de içerisinde barındırdığını belirtmiştir. Metin Yılmaz, “Şurta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, c. 39, s. 243 - 244.

⁵ Bu konuyla ilgili incelenen erken dönem kaynaklarında hiçbir bilgiye ulaşılmamıştır. Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, Haz.: Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, Haz.: Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen, C. I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987. Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, Haz.: Necdet Öztürk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991. Kemalpaşazade Şemseddin Ahmed, *Tevarih-i Al-i Osman II. Defter*, Haz.: Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

⁶ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 427 - 429.

da okla öldürülebilirdi⁷. Kaynaklarda bundan farklı olarak başka bir idam yöntemi uygulandığı hakkında bilgi yoktur. Devlete veya hanedana karşı siyasi nitelikteki suçlara verilen idam cezası gibi önemli ve hayati kararlar teşkilatlanmanın ilerleyen dönemlerinde bizzat padişah fermanlarıyla verilir. Örneğin Sultan II. Murad'ın, saltanatının başında Şehzade (Düzmece) Mustafa'yla yaptığı taht mücadelesini kazandıktan sonra onu yakalayıp Edirne'de *bisar burcundan aşığı ber-dâr*⁸ ettirdiği bilinmektedir. Ancak padişahın, bu infazın 'cellatlığını' kime yaptırdığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmemektedir.

2. Cellat Ocağı'nın Kuruluşu

Evlıya Çelebi'nin verdiği bilgilerde Cellat Ocağı'nın kuruluşu Fatih Sultan Mehmet devrine kadar geri götürülmektedir⁹. Başta veziriazamlar olmak üzere üst düzey devlet adamlarından idamına hükmedilenlerin infazını yapan Bostancıbaşları burada sözünü ettiğimiz cellatlarla karıştırmamak gerekir. Padişah hariç, hemen hemen bütün devlet görevlilerinin infazını yapmakla görevli olan bostancılar kul sistemi dahilinde değerlendirilmelidir. Cellat Ocağı ise cellatbaşı ve sayıları dönem dönem değişen cellatlardan oluşuyordu. Tüm cellatlar Kıptî idi¹⁰.

Cellat Ocağı'na giden yolda İstanbul'un fethi bir dönüm noktası niteliğindedir. Fetih gerçekleşikten sonra üç sene içinde şehirde her anlamda büyük gelişmeler olmuştur. Fetih sonrası şehirde gerek sosyal ve ekonomik gerekse güvenlik yönüyle hızla eksikliklerinin tamamlanması için idarece tedbirler alındı. Güvenlik işleri ve askerî alanda yapılan teşkilatlanmalar dâhilinde öncelikle Veziriazam Karamani Mehmed Paşa'ya 5 cellat ve şehirdeki suçluları cezalandırması için falaka ve değnek verilmişti. Bu cellatlar çarşamba

⁷ Osman Bey Bilecik tekfuruna karşı harekete geçme niyetine karşı çıkan amcası Dündar Bey'i okla vurup öldürmüştür. Bkz. Neşri, *Kitab-ı Cibannüma*, C. I, s. 95.

⁸ Neşri, *Kitab-ı Cibannüma*, C. II, s. 565.

⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Haz.: Seyit Ali Kahraman, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, Ankara 2013, s. 33a.

¹⁰ Ali Yıldırım, *Osmanlı Engizyasyonu*, Öteki Yayınevi, Ankara 1996, s. 299; Reşat Ekrem Koçu, *Tarihimizde Garip Vakalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2003, s. 32 - 33. En başından beri cellatların Kıptî olduğuna dair literatürde paylaşılan bilgilerin çağdaş kaynaklardaki bilgilerle desteklendiğini söylemek zordur. Dahası cellatların Bostancı Ocağı ile olan bağlantıları da ayrı bir araştırma gerektirmektedir. Çünkü kaynağı devşirme olan bostancı ocağı mensupları arasında Kıptîlerin olduğuna dair bir bilgiye de ulaşamamıştır. Oysa cellatlar Bostancıbaşına bağlı olarak teşkilatlanmıştır. Kıptîlerin devşirme kanununa aykırı olarak ocağa girmeleri mümkün olduğu gibi (*El-tyazü-billâh Urus, Acem, Çingene ve Türk reayasının evlatlarıyla ve sair mahlukun evlatlarından....olmaya. Yukarıda tasrih olunanlardan gayri ademi ya rüşvetle veya rica ile veya bir büyük yerden şefaitle bedergâh idüip balis kullarının aralarına bir ecnebi korlarsa Allâhü azîmüştânın ve yüz yirmi dört bin peygamberin lanetleri ol zabitlerin üzerlerine olsun.* İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, C.1, Ankara 1988, s.20-21) devşirme olmaksızın cellatlık mesleğini bedeli karşılığında yapmaları da söz konusu olabilir. Ancak bu söylediklerimizin etraflı bir araştırma ile ortaya konulmaya ihtiyacı vardır.

günleri İstanbul'da kol gezerdi. Şehrin asayişinden sorumlu subaşların maiyetine de kırbaçlı cellatlar verilirdi. Bu cellatlar Galata, Eyüp gibi civar kazalarda güvenliğin sağlanmasından mesuldüler. Mahkemelerce idamına hükmedilen mahkumların infazını da kadı izni ile onlar yapıyorlardı. Aynı zamanda bostancıbaşılar da geceleri sahildeki köyleri ve yerleşim yerlerini dolaşıp asayiş sağlama görevliydi. Birisine suçüstü yaparlarsa suçun ağırlığına göre o kişiyi cezalandırabilir, gerekirse infaz edip denize atabilirlerdi. Elbette bu işlemleri maiyetlerinde bulunan "cellatlar" vasıtasıyla yapıyorlardı¹¹.

Cellat Ocağı İstanbul'da teşkilatlanmış bir kurum olmakla birlikte taşrada da cellatlar bulunuyordu. Evliya Çelebi'nin "Paşa cellatları" diye yazdığı bu cellatlar¹² eyaletlerdeki beylerbeyi/paşa gibi üst düzey devlet memurlarının emirlerini icra ederlerdi¹³. Bunların merkezdeki Cellat Ocağı'nın mensupları mı yoksa onlardan ayrı olarak valilerin veya kadıların maiyetlerinde görev yapan münferit cellatlar mı olduğu konusunda malumat yoktur. Kale zindanlarında bulunan ve idamlarına karar verilen hükümlüler bu cellatlar eliyle infaz edilebilirdi. Bununla birlikte İstanbul dışında olup idamına hükmedilen kişilerin infazı için hükmü ulaştırın kişinin beraberinde cellat da gönderilebilirdi. Bu uygulama daha ziyade hakkında idam fermanı çıkan taşradaki üst düzey devlet adamlarının infazında görülmektedir. Bunun dışındakiler için bazen buldukları yerdeki kadı ya da beylerbeyinden cellat istenebilirdi¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde Topkapı Sarayı'nın yapılmasıyla birlikte merkezdeki kurumların işleyişi de yeniden organize edildi. Sarayın birun kısmında dış hizmetleri yürüten üst düzey görevliler ve bunların maiyetlerindekiler yerlerini aldılar¹⁵. Bunlara cellatlar da dahildir. Cellatlar Topkapı Sarayı'nda padişahın huzuruna çıkılan birinci ve ikinci avlu arasındaki kapıda beklerlerdi. Bunun sebebi infaz edilecek devlet adamları buradan çıktığında eğer kaçmak isterlerse orada zapt edilebilsin diyedir¹⁶. Cellatbaşı ve cellatlar ceza ve infazları uygulama bağlamında birun halkından olan bostancılara bağlıydılar. Şehirde güvenliğin sağlanması işinde de hizmet eden cellatlar subaşına bağlıydılar. Hakkında ferman çıkan kişinin idam hükmü bostancıbaşıya verilirdi. Eğer infaz edilecek kişi önemli bir şahıs ise idamda bostancıbaşı bizzat mutlaka bulunurdu. Hükmü ise cellatbaşı, becerisine güvendiği bir veya gerekirse daha fazla cellatla birlikte gerçekleştirirdi. Bu cellatlara ocakta "cellat yamağı" deniyordu¹⁷.

¹¹ Evliya Çelebi, C. 1, s. 33a.

¹² A.g.e, c. 6, s. 81b.

¹³ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963, s. 118.

¹⁴ İpşirli, "Cellât", s. 271.

¹⁵ Saray teşkilatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK Yay. Ankara 1991.

¹⁶ Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Emir Yayıncılık, C. 2, İstanbul 1998, s. 388.

¹⁷ Yıldırım, s. 299 - 300.

Cellatlardan “Üstâdân-ı Dîvân-ı Hümayûn”, “meydân-ı siyâset ustaları”, “cemâat-i celladân” şeklinde bahsedilirdi. Cellatlar ilk teşkilatlanma başladığında Topkapı sarayında 5, XVII. yüzyıla gelindiğinde ise 70 cellattan oluşan ayrı bir askeri bölük halindeydiler. İlk oluşum aşamasında bu şekilde olsa da bu işe daha fazla rağbet gösterdikleri için sonraları Kıptî yani çingenelerden seçilmeye başlandı.¹⁸

3. Cellatlık Mesleği ve Cellatların Özellikleri

Cellatlar esasen siyasi nitelikteki suçluların infazıyla görevliydi denilebilir. İster merkezde isterse taşrada olsun devlete karşı suç işleyenlerin cezalandırılması onların iş tanımları arasındadır. Bu sebeple taşrada özellikle eşkıyaların ve devlet görevlisi iken haklarında ferman çıkanların infazını onlar yaparlardı. İnfazı yapılacak kişi önemli ve üst düzey devlet adamı ise infazı yapmak üzere genellikle Dersaadet’ten cellat görevlendirilirdi. Bu cellatlar infazını gerçekleştirdikleri kişinin kesik başını İstanbul’a, saraya getirirlerdi¹⁹. Örneğin 25 Aralık 1683 tarihinde idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın vücudu Belgrad’da bulunan sarayın karşısındaki caminin avlusuna defnedilmiş ve kesik başı ise Edirne’ye getirilmiştir²⁰.

Ordu sefere çıkarken beraberinde cellatlar da gidebilirdi²¹. Ancak sefer sırasında veyahut diğer durumlarda emir üzere çağırılan cellat her ne sebeple olursa olsun görevini icra etmeye gelemese başka bir cellat bulunup infaz ya da ceza işi gerçekleştirilirdi. Çağırıldığı halde görevini yapmayan cellat falaka cezasına çarptırılırdı. Bu cezayı da başka bir cellat yerine getirirdi. Örneğin 1628’de Manisa Beyi Sultanzade Hacı Paşa’nın idamı için çağırılan Kara Ali’nin gelmemesi üzerine başka bir cellat çağırıldı. İdam gerçekleştirildikten sonra Hüsrev Paşa Kara Ali’ye de “Makam-ı hizmette bulunmadın” diyerek beş yüz değnek falaka cezası verdi²².

Cellatların en belirgin özelliği sağır ve dilsiz olmalarıydı. Cellatlık mesleğinin ortaya çıktığı ilk zamanlarda infaz işleri padişahın hizmetinde bulunan dilsizlere verilirdi²³. Cellatlar da dahil olmak üzere sarayda görev yapanlar için dış görünüm hususunda belli kurallar sabitti. Örneğin cellatların sakal bırakmaları yasaktı²⁴.

¹⁸ İpşirli, “Cellât”, s. 270.

¹⁹ Daha geniş bilgi için bk. Evliya Çelebi, C.1, s.33a-154b.

²⁰ Abdülkadir Özcan, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.29, s. 248.

²¹ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 2, Ankara 2010, s. 903. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Nahcivan Seferi sırasında Şehzade Mustafa’nın ölüm hadisesi, sefere çıkarken ordunun beraberinde cellatların da gitmesi bu duruma bir kanıttır. Şehzade Mustafa babasının elini öpmek için girdiği çadırda cellatlar tarafından boğularak öldürülmüştür.

²² Na’ima Mustafa Efendi, *Târih-i Na’îmâ*, Haz.: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 2, Ankara 2007, s. 623.

²³ İpşirli, “Cellât”, s. 270.

²⁴ Yalnızca bostancıbaşı sakal bırakabilirdi. Cezar, C. 3, s. 1425.

Mesleğini icra etmeye hazır olan cellatlar bir meslek olarak gördükleri işlerini, padişahın emrini yerine getirdiklerini düşünerek yaparlardı.

Cellatlara ödenen ücrete “cellatlık” ya da “cellâdiyye” denmekteydi²⁵. Cellat Ocağı içerisindeki usta cellatlar rutin olarak aldıkları ücretin dışında bir de gerçekleştirdikleri infazın ardından bir miktar altın alırlardı²⁶.

Cellatlar içinde yaşlanıp iş yapamaz hale gelenler veya güçten düşenler kendilerine belli bir ücret tahsis edilerek emekliliğini talep edebilirdi. Örneğin hicri 1217 (1802/1803) ’de cellat İsmail, kendisine İstanbul gümrüğü malından 120 akçe tahsis olunarak emekliliğe sevk edilmişti. Bunun yanı sıra bu mesleği yapamayıp vazgeçen ve yaptıkları işten *tövbe edenler* de olmuştu. Bu şekilde cellatlık mesleğini bırakanlar geçimlerini sağlamak için tahsisata ihtiyaç duyduklarından kendilerine belirli bir meblağ maaş verilirdi. Örneğin bu şekilde başvuran bir cellada Sadrazam buyuruldusu ve defterdarın uygun görüşüyle İstanbul gümrüğü mukataası mallarından günlük 40 akçe ödenmesi için emir çıkmıştır. Benzer şekilde cellat Mehmed adlı bir kişiye de hicri 1217 (1802/1803) senesinde yıllık 14.160 akçelik gelir tahsis edilmiştir²⁷.

4. Cellatların Görevlendirildikleri Alanlar

4.1. Eşkîyanın Cezalandırılması

Devletin bekası, toplum düzeni, halkın can, mal ve ırz güvenliği gibi hususlar siyasi sistemlerin öncelikli görev alanlarını oluşturmuştur. Devlet idarecileri bunların sağlanması ve devamlılığını temin etmek için kanunlar çıkarır. Söz konusu kanunların uygulanması için de kurumlar oluşturur. İç güvenliği ve asayiş bozan, halkın gündelik yaşantısını sürdürmesini engelleyen kişi veya gruplar bu itibarla devletlerin ortadan kaldırılması gereken tehditler olarak önem arz eder. Osmanlı Devleti de zaman içerisinde karşılaştığı böylesi tehditleri yok etmek için birçok ceza yöntemi ve kurum geliştirdi.

İslam ceza hukukunun bir uygulaması olarak boyunları vurularak infaz edilen kişilerin kesik başları teşhir edilirdi. Ancak eşkıyalık yaptığı için başı kesilenler bu uygulamanın dışında tutulmuştur. Bununla birlikte siyasi suçlara hiçbir şekilde müsamaha göstermeyen Osmanlı Devleti, eşkıyalığı siyasi suçlar kapsamına alarak, “demleri hederdir” dediği eşkıyaları sorgusuz sualsiz idam ya da işkenceli infaz yöntemleriyle öldürmüş ve bunların kesik başlarını teşhir edebilmiştir²⁸.

²⁵ İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s. 241.

²⁶ Evliya Çelebi, C. 1, s. 78b. “Kara Ali’ye, Sultan İbrahim’i öldürdükten sonra 500 altın verilip ‘Hacca git.’ denilerek imalı sözler söylenmişti.”

²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Cevdet Saray Fonu*, Dosya No:94, Gömlek No:4741 (29 Rebiül-ahir 1217 / 29 Ağustos 1802).

²⁸ Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkîyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 44.

Esasen belli suçlar için belirli ceza ve infaz yöntemleri vardı. Bununla birlikte zaman zaman mutad dışına çıkılarak başka başka infaz yöntemleri uygulanabilmiştir. Mesela İkinci Murat Tokat, Canik, Amasya taraflarında eşkıyalık yapan Kızılkocaoğulları üzerine Yörgüç Paşa'yı göndermişti. Yörgüç Paşa sayıları 400'ü bulan eşkıyayı mağaraya hapsedip içeri duman vererek boğdurmuş, cesetlerini de bozkıra attırmıştı (1426). Aslında eşkıyaların başları kesilir ve başkente gönderilerek usul gereği teşhir edilirdi. Ancak burada eşkıyalara isyancı muamelesi yapılarak başları kesilmemiştir²⁹. Bu husustaki diğer bir olay da Kuyucu Murat Paşa'nın isyancılarla yaptığı mücadelelerdi. Murat Paşa kendisiyle görüşmek isteyen ancak bunu bir türlü başaramayan Canbolatoğlu üzerine asker gönderdi. Yapılan muharebenin nihayetinde ele geçirilen esirler 20 adet cellat tarafından infaz edildi. *Kuyucu Murat Paşa'nın çadırının önünde 20.000 baş dikili halde duruyordu*³⁰.

4.2. Hanedan Üyelerinin Cezalandırılması

Padişahın hakimiyet kurması, iktidarını ve gücünü ortaya koymasına bağlıdır. Halkın gözünde ne denli güçlü ve otoriter ise devletinde de o denli hakimiyeti sağlar. Padişahın otoritesini zedeleme ihtimali dahi bulunan hanedan mensuplarını cezalandırması veya idama göndermesi, halkın nazarında da mutlak kontrol sağlaması anlamına gelmektedir. Özellikle hanedan içi isyanlar kontrolün zayıfladığını göstereceğinden ve dolayısıyla da devletin geleceğinden endişe edilmesine sebebiyet vereceğinden padişahın, bu tehdit unsurlarını ortadan kaldırması zorunlu hale gelmektedir. Padişahın otoritesine baş kaldıran, onu tanımayan veya iktidar mücadelesi verme ihtimali dahi olan hanedan mensuplarının idamının gerekli görüldüğü dönemler olmuştur. Diğer yandan infaz yöntemleri sadece bir suç işlenmesi durumunda değil, tehdit unsuru oluşturabilecek durumlarda da uygulanmıştır³¹. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'ndeki ilk kardeş katli Yıldırım Bayezid'in kardeşi Yakub Çelebi'nin boğdurulmasıydı. Sultan I. Murad'ın Kosova Savaşı esnasında (1389) hayatını kaybetmesi üzerine kendisine biat edilen I. Bayezid, babasının ölümünden habersiz olan kardeşi Yakub'u yanına çağırtı ve karargâhta boğdurttu. Bu infazın sebebi gerçekleşmiş bir olay değil, gerçekleşmesi muhtemel bir olaydı: Kardeşi Savcı Bey'in 1385'te babasına karşı kalkıştığı hareketten dolayı, Yakub Çelebi'nin de böyle bir teşebbüsü olacağı ihtimali düşünülmüştü. Bunun üzerine Bayezid'in

²⁹ Hammer, C. 1, s. 463; Mumcu, s. 140.

³⁰ Hammer, C. 4, s. 416. Kuyucu Murad Paşa'nın isyancılarla mücadelesi çalışmamızın ikinci bölümünde İnsan Kuyuları bahsinde anlatılacaktır.

³¹ İsmail Hakkı, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.1, Ankara 1988, s. 257. "Sultan Murat'ın vefatı üzerine Bayezid hükümdar oldu. Diğer şehzade Yakub Çelebi'nin bundan haberi yoktu. Kendisine babasının onu çağıracağı haberi verildi ve Yakub Çelebi gelir gelmez saltanat iddiasında bulunmasın diye devlet erkanının kararıyla boğduruldu."

Yakub Çelebi'yi tedbir amaçlı boğdurtarak Osmanlı hanedanındaki ilk kardeş katlini gerçekleştirmiştir.³² Anlaşılan Osmanlı Devleti'nde otoriteyi sarsacak ve devletin bekasını tehlikeye sokacak bir durum hakkında sadece ufak bir şüphe bile infaz kararının sebebi olabilmekteydi.

Benzer bir vaka II. Murat'ın tahta çıkışı esnasında da yaşanmıştı. II. Murat, saltanat davasını sürdüren amcası Mustafa Çelebi'nin devletin bekası adına idamına karar vermişti. Ancak bu idam kararının sebebi oldukça mühimdi. Bizans'ın elinde tuttuğu Mustafa Çelebi saltanat uğruna vaatlerde bulunmuş, şayet muvaffak olursa Gelibolu'yu, Boğdan hududuna kadar Karadeniz kıyılarını ve Aynaroz'a kadar Ege kıyılarını Bizans'a vermeyi kabul etmişti. Büyük emeklerle alınan toprakları kolaylıkla gözden çıkarabilen Mustafa Çelebi, devlet erkanından ve bazı mühim kişilerden de destek bulunca iyice güçlendi. Müslüman kanı akıtılarak alınan toprakları bir antlaşmayla Bizans'a öylece terk edeceğini vaat etmesi devletin birliğini açıkça bozduğuna bir işaretti. Buna rağmen Hristiyan topraklarını fetih gayesinde olan Rumeli beyleri dahi ona katılmıştı. Bu desteği göstermelerinin sebebi Osmanlı tahtında 18 yaşında birini görmek yerine bir yetişkin görmek istemelerinden dolayıydı. Ancak Mustafa Çelebi'nin saltanat hakimiyeti hırsıyla Bizans'la anlaşması, devleti küçümsenemeyecek derecede bir buhrana sürüklemesi kendi sonunu hazırlamasına sebep oldu. Nihayetinde Mustafa Çelebi yakalanarak Edirne'ye götürülmüş ve Sultan Murad'ın emriyle 1422'de kale burçlarına asılarak idam edilmişti. Mustafa Çelebi'nin öldürülmesi olayı devlet adına o derece önemliydi ki Fetret Dönemi'nin son perdesi bu hadiseyle ancak kapandı³³. İnfaz edilen hanedan üyelerinin kafası kesilmezdi. 1808'de Asiler Dördüncü Mustafa'nın tekrar tahta çıkacağını söyleyince Şeyhülislamın fetvasıyla idamına karar verilmişti. Bostancıbaşı cellatlara IV. Mustafa'yı kendi belindeki şal kuşakla boğdurtmuştu³⁴.

4.3. Kulların Cezalandırılması

Devlete karşı bir tehdit niteliği taşıyan, merkezi otoriteyi engelleyen, isyana teşebbüs etme ihtimali olan ya da devlete karşı hareket edenlerin safında yer alan bir devlet adamını infaz etmek; devletin bekası ve padişahın mutlak otoritesini sağlama açısından en emin yoldu. Fatih Sultan Mehmet dönemi sadrazamı Çandarlı Halil Paşa'nın infazı buna örnektir. Halil Paşa'nın idamı, infaz edilen ilk sadrazam olması bakımından da önem taşır. Padişahın mutlak otoritesini kısıtladığı düşünülen sadrazamın infazı padişahın otoritesini daha da artırdı. Ancak bu infazın oluşturduğu tepkiler padişahı daha radikal ve köklü değişiklikler yapmaya sevk etti. Nitekim Sultan Mehmet otoritesini pekiştirmek adına sadaret mührünü bundan sonra devşirme kullara verdi. Böylece sadrazamın kudreti

³² Cezar, C. 1, s. 139.

³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 387; Cezar, C. 1, s. 267 - 272.

³⁴ Danişmend, C. 2, s. 97.

“mutlak vekil” sıfatıyla en üst seviyeye çıkarılırken hükümdar karşısında hiçe indirildi³⁵. Yetkileri fazla ve kudretleri çok olan kul vezirler, yaptıkları hatanın bedelini ise canlarıyla ödeyebiliyorlardı. Örneğin Gedik Ahmet Paşa nüfuzuna güvenerek hükümdarı tehdit etmeye kalkıştığında, padişah onu Cem tarafında yer aldığı gerekçesiyle devlete başkaldırmaktan dolayı infaz ettirmişti³⁶.

Sonraki dönemlerde de vezirlerin katledilme örnekleri vardır. Yavuz Sultan Selim dönemindeki Osmanlı-Safevi mücadeleleri sırasında Şah İsmail, askerleri tahrik ederek orduda endişenin artmasına sebep olmuştu. Öyle ki en sonunda Karaman Valisi Hemdem Paşa Yavuz Sultan Selim’in huzuruna çıkarak düşmanın görünmediğini ve olumsuz arazi koşullarında ilerlemenin tehlikeli olacağını söyleyerek ordunun geri dönmesini önermişti. Paşanın bu çıkışı Yavuz’u hiddetlendirmiş ve tavrı emre itaatsizlik olarak değerlendirilip 1514 Temmuz’unda başı kesilmek suretiyle idamına hükmedildi. Padişahın bu derece katı davranarak sevdiği bir devlet adamının dahi idamını emretmesi devletin bekasının her şeyin üstünde tutulduğunun göstergesi olmanın ötesinde kulların, unvanı ne olursa olsun, sorgusuz idam edilebildiklerini göstermesi açısından kayda değerdir³⁷.

Fethedilen yerlerin hükümdarlarının idamına karar verilirse ceza ve infazlar cellatlar tarafından uygulanırdı. Mesela Sultan El-Melikü'l-Eşref Tumanbay hayatta kaldığı sürece Mısır’da ihtilalin bitmeyeceğinin anlaşılması üzerine Yavuz Sultan Selim onun idamına karar vermişti. Tumanbay bir katıra bindirilerek Kahire sokaklarında dolaştırıldı ve teşhir edildi. Ardından Kahire’nin Bâbü’z-Zuveyle kapısına götürüldü ve burada ipe çengele asılarak idam edildi. Ahalinin görüp emin olması için Tumanbay’ın cesedi bir süre asılı halde bırakıldı³⁸.

Padişahın rızasına muhalefet etmek de infaz sebebi olabilirdi. Yavuz Sultan Selim Mısır’ı aldıktan sonra Vezir Yunus Paşa’yla at üstünde sohbet ederek dönüyorlardı. Mısır beylerbeyliğinden alınan Yunus Paşa Sultan’a boşuna zahmete girildiğini ve Mısır’ın yine bir Çerkez’e verilip emeklerin boşa gittiğini söyleyince Yavuz Sultan Selim hemen orada Yunus Paşa’yı infaz ettirmişti. Başını da üç gün yanında taşımıştı³⁹. Benzer örnekler Osmanlı tarihinin değişik dönemlerinde vuku bulmuştur. Kimi zaman görevin kötüye kullanılması ve rüşvet şayiası, kimi zaman reyaya zulm etmek⁴⁰, emirlere itaatsizlik ve görevi ihmal katledilmek için yeterli sebepler olarak görülmüş⁴¹ ve failer cellatlar tarafından infaz edilmişlerdir.

³⁵ Mumcu, s. 39.

³⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 177 - 178.

³⁷ Cezar, C. 2, s. 729. Benzer bir idam hükmü için bk. Danişmend, C. 2, s. 17-18.

³⁸ Danişmend, C. 2, s. 41.

³⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, s. 294.

⁴⁰ Mumcu, s. 95 – 96.

⁴¹ Na’ima Mustafa Efendi, C. 2, s. 621.

5. Osmanlı Devleti'nin Ünlü Cellatları

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde cellatlardan bahsederken *esnâf-ı celladân bi'iman* tabirini kullanmaktadır. Cellatlar için böyle bir tabiri kullanmasının sebebi onlarda görülen acımasız, duygusuz, soğukkanlı ve vicdandan yoksun duruş gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nde adından çokça bahsedilen cellatlardan birisi Dördüncü Murad'ın emrindeki Kara Ali idi. Kendisi Sultan İbrahim'i infaz eden cellat olarak da nam salmıştı. Evliya Çelebi Kara Ali'nin portresini çizerken bu alanın *üstad-ı kâmilinin* o olduğunu, işkence aletlerini kemerine bağlayıp, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına sıkıştırıp aynı şekilde kuşanan yamaklarıyla birlikte görkemli bir biçimde dolaştıklarını ve hiçbirisinin çehresinde nur kalmadığını söyler. Vücudu oldukça kaslı ve iri olan Kara Ali kolları sıvanmış olarak, kılıcını beline bağlayıp; kelpeten, burgu, çivi, buhur-ı fitil, semin sünger, talisman, deri yüzecek sıtırtaş, polad taş, çeşitli zehirli göz milleri, malafa, çimşir işkence, el ayak kırma baltası ve yağlı kementlerini kemerine asıp o vaziyette gezerdi. Yanında yardımcıları (cellat yamağı) muhakkak bulunurdu. Onların da kemerlerinde türlü aletler asılıydı ve yanlarında nakışlı kazıklar bulunurdu. Hiçbirinin yüzünde en ufak bir gülümseme görülemezdi⁴².

Kendilerine özgü duruşlarına ve soğukkanlılıklarına karşılık cellatların zaman zaman bu mesleği icra etme konusunda zorlandıkları da vakidir. Bu durumun en belirgin örneği Sultan İbrahim'in tahttan indirildiği ve infaz edildiği gün yaşananlardı. Cellat Kara Ali infaz için çağırıldığında bu görevi yapmak istememişti. Fakat zorla getirilip emri yerine getirmesi istenildiğinde üzüntüsüne rağmen, çırağının yardımıyla Sultan İbrahim'i orada kementle bağlayıp boğarak infaz etmişti (9 Ağustos 1648)⁴³. Bu, Kara Ali'nin son görevi oldu ve olaydan sonra hacca gitti⁴⁴.

Kara Ali gibi başka ünlü cellatlar da vardır. 17. yüzyılda Kara Ali'nin yamağı olan Hammal Ali⁴⁵ ve 1623'te Genç Osman'ı öldüren ve Davud Paşa'nın infazını gerçekleştiren Usta Süleyman⁴⁶ bunlardan sadece ikisidir.

6. Cellatların Uyguladığı İnfaz Yöntemleri

Kamu düzeninin sağlanması, merkeziyetçi devlet anlayışının yerleşmesi ve devletin bekası için ceza ve birtakım işkenceli infaz yöntemlerinin uygulanması meşru hatta şart olarak görülebilmektedir. Suçlara göre uygulanan ceza infaz yöntemlerine bakıldığında en ağır işkencelerin eşkıyalıkla ve devlete baş

⁴² Evliya Çelebi, C. 1, s. 154b.

⁴³ A.g.e, C. 1, s. 78b.

⁴⁴ A.g.e, C. 1, s. 370b.

⁴⁵ Yıldırım, s. 304.

⁴⁶ Na'ima Mustafa Efendi, C. 1, s. 504.

kaldırmakla suçlananlara verildiği görülmektedir. Bu suçluların türlü yöntemlerle umuma açık bir yerde ibret-i âlem için ölene kadar ağır işkence görerek infaz edilmesi sağlanmıştır⁴⁷. Mahkûmları konuşturmak için cellatlar tarafından uygulanan işkencelerin bazıları şu şekildedir⁴⁸:

- Ustura ile diri diri deri yüzmek,
- Saçları kesilen başa ateşte kızıl hale getirilmiş demir tas giydirmek,
- Cımbızla sinirleri çekmek,
- El ve ayak kesmek,
- Vücudun herhangi bir yerinden içeri doğru burgu sokmak,
- Kaynar sudan soğuk suya ve soğuk sudan kaynar suya sokup çıkarmak,
- Çekiçle kol, bacak, el ve ayak kemiklerini kırmak.

Yukarıda belirtilen işkence yöntemlerinin uygulandığı bazı kişiler olduğu bilinmektedir. Örneğin 17. yüzyıl defterdarlarından Yahnikapan Abdülkerim Paşa ile Sadrazam Melek Ahmed Paşa'nın kethüdası Gadde bunlar arasındadır⁴⁹.

Cellatlar tarafından uygulanan başka ceza ve işkence yöntemleri de vardır. Bunlardan biri *ığdış etmedir*. İğdiş, erkeklik organının tamamen alınarak bir erkeğin hadım edilmesidir. Bu işlemde önce testisler (haya/husye) tamamen alınır. Ardından organ kesilir ve bevl için bu bölgeye kurşun bir çubuk konulur⁵⁰. Bu işkence en çok genç kız ya da oğlan kaçırana ve kızları zorla evlendirmek isteyenlere uygulanırdı⁵¹.

Bir diğer yöntem *asma ve yağlı kementle boğmadır*. Esir çalanlara, cariyeye kaçırana, birden çok defa hırsızlık yapmak konusunda suçu sabit olanlara, görev ihmalı yapan kullara uygulanan işkence yöntemi budur⁵². Bunun yanı sıra ulemadan olanlar da kanı akıtılmadan, boğularak infaz edilirdi. Örneğin 1703'te Edirne'deki isyanda rolü olan Seyyid Mustafa Efendi yağlı kementle boğdurulmuştur. İkinci Murat, amcası Şehzade (Düzmece) Mustafa'nın Biga suyundan geçmesine yardım eden Biga Kadısını astırmıştır⁵³.

Bir devlet adamı idama mahkûm edildiğinde usulen yağlı kementle boğdurulurdu. Huzuruna gelen bir şikayetçiye hoş olmayan ağır sözler sarf eden Vezir Ferhat Paşa'nın öldürülmesi buna örnektir. Paşa önce azledilmiş, ardından

⁴⁷ Yıldırım, s. 300.

⁴⁸ Evliya Çelebi, C. 2, s. 303a.

⁴⁹ Yıldırım, s. 302 – 303.

⁵⁰ Aydın Taneri, "Hadım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, s. 1.

⁵¹ Yıldırım, s. 300.

⁵² Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", s. 480.

⁵³ Mumcu, s. 127.

Bostancıbaşı Ferhat Ağa, saklandığı çiftlikte onu yakalayıp Yedikule'ye götürmüş ve 10 Ekim 1595'te yağlı kementle idam etmiştir⁵⁴. Viyana bozgunundan sonra Belgrad'da idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa da yağlı kementle boğulmuştur. Bu şekilde idamına hükmedilen devlet adamlarına makamlarına hürmeten cellatlar tarafından saygıda kusur edilmez, onlar da haklarındaki fermanı metanetle kabul edip boyun eğerdiler. Nitekim idamdan önce Ferhat Paşa'ya hakkındaki ölüm fermanı bostancıbaşı tarafından eteği öpülerek bildirilmiş abdest alıp iki rekât namaz kılmasına da ruhsat verilmişti. Mustafa Paşa da vücudunun toprağa düşmesini istediğini söyleyerek altındaki kilimleri kaldırmış; uzun sakalını kendi eliyle kaldırarak celladın kemendi boynuna geçirmesine yardım etmiş, hatta cellada *Sanatını maharetle yap* diyebilmişti⁵⁵.

Kaynaklara yansıdığına göre istisnai işkence yöntemlerinden birisi de *ağza kızgın kurşun dökülmek* suretiyle cezalandırılmadır. Sadece bir örneği olan bu yöntem sonradan Müslüman olup Ramazan ayında şarap içen birine uygulanmıştır⁵⁶.

Vücudun herhangi bir yerini *dağlama ya da kesme* farklı suçlar için uygulanmıştır. Yalancı şahitlik yapanların⁵⁷, sahte ferman ve evrak hazırlayanların kolları; kadınları kötü yola sürükleyenlerin ise alnı dağlanırdı⁵⁸. 1638 Haziran'ında IV. Murad döneminde mehdilik iddiasında bulunan ve bu şekilde çevresinde insan toplayıp devlete karşı harekete geçen Eskişehir kadısı da bu yöntemle cezalandırılmıştı. Üzerine gönderilen birlik tarafından yakalandığında cellatlar sahte şeyhin arkasından ve göğsünden kayışlar geçirip boynuna dolamış, ardından vücudundan deri parçaları ve tüm parmaklarını kesmişlerdir. Bir eşeğe bindirip şehirde gezdirerek teşhir ettikten sonra da ayaklarını kırıp akşama dek işkence yaparak öldürmüşlerdir⁵⁹.

Cellatların en çok başvurdukları cezalandırma yöntemlerinden biri *falakadır*. Kalın bir değnek üzerine bir buçuk ayak genişliğinde mesafeye iki delik delinir. Bu deliklere bir ip bağlanır. Suçlunun ayakları bu ipten geçirilir ve hiç kıpırdamaması için değneğin iki ucundan tutulur. Her biri küçük parmak inceliğinde birer sopayla iki adam, önce biri sonra diğeri olmak üzere, kendilerine verilen emir doğrultusunda suçlunun ayak tabanlarına vurur. Falakaya yatırmak tabir edilen bu işkencede 30-40 sopa yemek çok etkili olmayabilir ama 300-400 değnek yedikten sonra aylarca yürünemeyebilir. Bu yöntem kadınların üzerinde kullanılmaz⁶⁰. Askeriden olan suçlular tazir cezası dâhilinde falakayla

⁵⁴ Na'ima Mustafa Efendi, C. 1, s. 93 - 94.

⁵⁵ Yıldırım, s. 302 - 303.

⁵⁶ Jean Thévenot, *1655-1656'da Türkiye*, Çev: Nuray Yıldız, İstanbul 1978, s. 116.

⁵⁷ Evliya Çelebi, C. 2, s. 303a.

⁵⁸ Yıldırım, s. 300.

⁵⁹ Hammer, C. 5, s. 233 - 234. Songül Çolak, *IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzîlnâmesi (1638)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 55-56.

⁶⁰ Thévenot, s. 164.

cezalandırılır. Yeniçerilerin falaka cezası genellikle ocakta uygulanır. Akşam namazından sonra meydana toplanılır ve suçlu olan yeniçeri yüzüstü yatırılarak elleri ve ayakları tutulur. Suçuna göre 40 ile 80 değnek arası vurulur. Suçu ağır ise prangada üç gece 80'er değnek vurularak birkaç gün öylece bırakılanlar vardı. Meydan dayağı olarak da nitelenen falaka Ramazan'da ve cuma günleri yapılmazdı⁶¹.

Cellatların uyguladığı nispeten ağır ve öldürücü işkencelerden bir diğeri *çengele asmadır*. Bu alet kale burcuna benzer ve kalın kalaslardan yapılıdır. Bu kalasların bir adam boyundan yüksek yerlere belli ebatlarda kasap çengeli benzeri büyük çengeller sıralanır. Bu işkenceli idam yönteminde mahkûm tamamen soyulup elleri ayakları birbirine arkadan bağlanmak suretiyle ipe yukarı çekilir. Sonra hızla düşecek şekilde birden aşağı bırakılır ve vücudunun neresine denk gelirse bu çengellere saplanır. Çengeller mahkûmları bazen derhal öldürür ancak ölüm çoğunlukla büyük acılar vererek uzun sürede gerçekleşir. Bu cezaya eşkiya, özellikle de korsanlar çarptırılmaktadır. Kaptan paşalar donanma ile Akdeniz'den dönerlerken bir miktar korsan yakalayıp getirmektedirler. Bunlardan bazıları kadirğa direklerine astırılır ve limana pürdehşet girilir. Bir kısmı da çengele astırılarak teşhir edilmek suretiyle öldürülmektedir⁶². Çengel Eminönü'nde caminin önündeki alanda bulunmaktaydı.⁶³

Eşkiyaya ve özellikle casuslara verilen cezalardan biri çarımha germedir. Bunda mahkûm yine tamamen soyulur. Birbirini çapraz kesen iki büyük kalastan yapılmış bir çarımha, kolları ve bacakları açık bir şekilde sıkıca bağlanır. Omuz başları ve butlarının kaba etleri bıçak ile oyulur. Buralara iri yağ mumları dikilir ve yakılır. Mahkûm bu vaziyette çarımha birlikte bir devenin üstüne konularak şehirde dolaştırılır. Ancak yine de ölmezse akşamüstü asılır. XVII. yüzyıl ortasında asi Abaza Mehmed Paşa'nın İstanbul'da tutulan casusları bu yöntemle infaz edilmiştir⁶⁴.

Bazı cezaların gerçek amacı acı vermek değil, acı veren yöntemlerle bilgi elde etmektir. Örneğin Üçüncü Selim zamanında fermanla kimi durumlarda *kazığa oturtma* yöntemi uygulanmıştır. Daha ilk düşman saldırısında askerden kaçanların önce burunları yarılmaktadır ve ardından kazığa oturtulmaktadırlar. Devlete başkaldıran, dine küfreden veya bir Türk kadını ile gayrimeşru münasebete girenler de kazığa oturtulabilmektedir⁶⁵. 1624'te Cennetoğlu adındaki bir sipahinin çıkardığı isyan uzun sürmemiş, kendisi yakalanarak işkenceyle öldürülmüş, adamları ise kazığa oturtulmuştu⁶⁶. Bu işlem oldukça hassas ve yavaş

⁶¹ İnalçık, s. 138 - 139.

⁶² Thévenot, s. 165.

⁶³ Yıldırım, s. 301.

⁶⁴ Evliya Çelebi, C. 2, s. 303a; Yıldırım, s. 301.

⁶⁵ Thévenot, s. 166.

⁶⁶ Cezar, s. 1859.

yapılmalıdır. Uygulama sırasında kişinin ölmemesi esastır. Bunun için bilek kalınlığında oldukça sert bir ağaçtan yapılmış bir kazık, önce susam yağına ve sirkeye bulanır. Mahkûm yine tamamen soyulur, elleri ve ayakları bağlanır, yağlı kazığa çakılarak oturtulur. Ayrıca omuzlarına da yine çarımıhta olduğu gibi mum konulur. Bu şekilde bir süre gezdirilerek teşhir edilir. Susam yağı kişiyi canlı tutar. Ancak kişi henüz konuşturulamadan kazıkta iken ölmüşse işkenceyi uygulayan cellât da öldürülür. Suçlu, itirafta bulunduktan sonra kazıktan çıkartılır ve ardından kan kaybından ölür. Bu ceza da yine şakilere ve korsanlara uygulanmaktadır⁶⁷.

Osmanlı tarihinde bir defaya mahsus uygulandığı tespit edilen istisnai bir cezalandırma yöntemi *topla parçalama*dır. Bu cezayı 16. asır sonlarında Bostancıbaşılardan Ferhat Ağa uygulamıştır. Suçlu, genç bir yeniçeridir. Bir imamın nikâhlı genç karısını kandırıp kaçırmış, kadının saçlarını keserek oğlan kıyafetleriyle bir süre yanı sıra gezdirmiştir. En sonunda Üsküdar'da yakalanan yeniçeri Tophane'ye götürülür. Ferhat Ağa onu cezalandırmak için bilinen tüm yöntemleri az görür ve genci tamamen soydurup bilek, dirsek, diz ve ayak eklemlerini çekiçle kırdırır. Yağlı bezlere sardırarak havan topunun namlusuna tiktirir. Sonunda topu ateşler ve genç, havada parçalanarak ölür⁶⁸.

İlginç infaz yöntemlerinden biri de *boğa cezası*dır. Bu cezanın kökeni 1600'li yıllara dayanmaktadır. Bu işkence Perilaus adlı bir adamın icadıdır. Cezanın ana materyali metalden yapılmış boğa biçiminde içi boş bir alettir ve bir giriş kapağı bulunur. Suçlu kişi boğanın içine kapatılır ve alttan ateş yakılır. Mahkûm acı çekip bağırırken boğaya benzeyen aletin özel olarak yapılmış burun deliklerinden boğa sesine benzer çığlık sesleri duyulur. Bu idam yöntemi hırsızlar ve şehir haydutları için uygulanmaktadır. Ayrıca hırsızlık ve haydutluğun cezası direkt olarak teşhir edilmek suretiyle işkenceyle ölümdür. Bu infazda kullanılan boğa heykeli önceleri İstanbul'da Beyazıt Meydanında bulunmaktaydı⁶⁹.

Hırsızlara yapılan diğer bir işkence türü de *ipek bürüncük yutturmak*tı. Cellatlar zindanda tutulan hırsızlara ipek bürüncük yutturur, ardından da ipeyle ağızlarından geri çıkartırlardı. Bürüncük geri çıkartılırken suçlunun ödü ve midesi ağzına gelirdi⁷⁰.

Hıristiyan olup İslamiyet'ten dönenler, İslam dinine karşı kötü bir şey yapan ya da söyleyenler nadir uygulanan bir yöntemle, *yakılarak (ihrak-ı bi'n-nâr)* cezaya çarptırılırdı. Bunun için cellatlar suçluyu boynuna barut dolu bir kese, başına da ziftlenmiş başlık koyarak ateşe verirdi⁷¹.

⁶⁷ George Ryley Scott, *The History Of Torture Throughout The Ages*, London: Luxor Press, 1959, s.1; Evliya Çelebi, C. II, s. 303a; Yıldırım, s. 302.

⁶⁸ Yıldırım, s. 302.

⁶⁹ Scott, s.166.

⁷⁰ Evliya Çelebi, s. 114b. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiğine göre o dönemde eleklerin ortasına genilen ipek bez parçasına bürüncük denmektedir.

⁷¹ Thévenot, s. 165.

7. Cellatların Kullandığı İnfaz Aletleri ve Yerleri

Cellatlar her zaman üzerlerinde kılıç taşırlandı. Bunun yanı sıra işkence ve infaz için gerekli olan aletler de yanlarında muhakkak bulunurdu. Bu aletler kelpeten, burgu, çivi, buhur-ı fitil, semin sünger, talisman, deri yüzecek sınıraş, polad taş, çeşitli zehirli göz milleri, malafa, çimşir işkence, el ayak kırma baltası ve yağlı kementlerdir. Bunların uygun olanlarını kemerlerine asarlardı. Cellat yardımcıları da üzerlerinde bu aletleri taşırlandı⁷². Ancak bu aletlerin kullanım şekillerine dair bir bilgiye ulaşılammıştır.

Sarayda uygulanan infazlar birinci avluda Babüselam yakınında cellatların infaz aletlerindeki kanları yıkadığı sağ taraftaki Cellat Çeşmesi önünde veya Divan Meydanı'nda uygulanırdı. İnfaz edilen kişilerin kesik başları yine avludaki *İbret Taş* üzerine konulurdu. Padişah Divan Meydanı'nda yapılan infazları Kasr-ı Adl'den seyredebilirdi. Saray dışındaki idamlar çoğunlukla Yedikule Zindanı'nda gerçekleştirilirdi. Bu idamları çavuşbaşı ya da bostancının nezaretindeki cellatlar yapardı. Örneğin Sadrazam Mahmut Paşa 1474 senesinde Yedikule'de infaz edilmişti. Ferhat Paşa da 1595 senesinde Yedikule'de hapsedildiği odada boğularak idam edilmişti⁷³. Adi suçlardan mahkum olanlar, hırsızlık sabıkası kabark kişiler şehrin belli yerlerinde hatta bazen de soydukları yerin kapısı önünde asılırlardı.

Cesedin bir ağaca asılarak sergilenmesi durumu da söz konusuydu. Bu anlamda İstanbul Atmeydanı infaz ve cesetlerin teşhiri konusunda öne çıkmış olan bir mekandı⁷⁴. Roma döneminde eğlence ve gösteri amaçlı inşa edilen Hipodrom Osmanlılar tarafından bilinen Atmeydanı adıyla anılarak 16. yüzyılda eğlencelerin, yabancı misafirler için yapılan gösterilerin, şehzade ve sultan düğünlerinin, sergilerin ve spor faaliyetlerinin düzenlendiği; hokkabazlar, kılıççılar, güreşçiler ve okçuların gösteriler yaptığı ve halkın bazen seyrettiği bazen de bunlar üzerinden bahse girdiği bir mekân oldu. Atmeydanı eğlence yeri olarak kullanımının dışında infaz ve teşhir yeriydi⁷⁵.

8. İdam Edilenlerin Akıbetleri ve Teşhiri

Cellatlar tarafından asılarak veya başka şekilde öldürülen bazı kişiler ibret-i alem için teşhir edilirdi. Adeta geleneksel hale gelmiş olan bu teşhir işlemi günlerce sürebilirdi. İdamdan sonra ceset belli bir duruş pozisyonuna getirilir ve

⁷² Evliya Çelebi, C. 1, s. 154b.

⁷³ İpşirli, s. 271.

⁷⁴ Evliya Çelebi, C. I, s.67b. "H.1040 Ramazan ayı başında Defterdar Boşnak Mustafa Paşa gizlendiği yerde yakalandı. Receb Paşa'ya haber verildi ve Receb Paşa, Mustafa Paşa'yı öldürttüktan sonra Atmeydanı'ndaki çınar ağacına ayaklarından astırdı."

⁷⁵ Emine Sonnur Özcan, "Osmanlı'nın Atmeydanı "Kamusal" Bir Meydan Mıydı?", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 51, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010, s. 109.

öyle teşhir edilirdi. Öldürülen kişi Müslümansa sırtüstü yatırılır, kesik başı kollarının altına koyulurdu. Zımmiyse yüzüstü yatırılır, kesik başı mabadının üstüne koyulurdu⁷⁶. Sarayda Orta Kapı'nın önünde başı kesilenler ise İbret Taşı'nda teşhir edilirdi. Bu taş Tanzimat'tan sonra kaldırılmıştır⁷⁷.

Bazı suçlular cellatlar tarafından parçalara ayrılmak suretiyle öldürülür ve her parçası teşhir edilirdi. Örneğin 12 Ekim 1579'da Sokullu Mehmet Paşa'yı suikast düzenleyerek öldüren katil, dört parçaya ayrılmak suretiyle infaz edildi. Her parçası ibret-i alem için İstanbul kapılarına asıldı⁷⁸. Bazen suçlunun başı "şifre" denilen keskin bir usturayla gövdesinden ayrılarak idam edilirdi. Kesik baş ya İbret Taşı'nın üstüne ya da sarayın şehre açılan büyük kapısı Bab-ı Hümayun'un önüne konulurdu⁷⁹. Taşrada idam edilen siyasi mahkumların kesik başları İstanbul'a getirilir ve Bab-ı Hümayun önünde teşhir edilirdi⁸⁰. Kesik baş teşhir için ayrılırken geride kalan ceset cellatlara aittir. Cellat bu cesedin üzerinde bulunan para edecek ne varsa alır. Sonrasında infaz edilen kişinin yakınları bu cesedi cellattan, infaz edilen kişinin rütbesine göre değişebilen fiyatlarla satın alırdı. İstisnai durumlarda ceset kimseye verilmez ve edilecekse, teşhirden sonra denize atılırdı⁸¹. Hırsızlar özellikle suç işledikleri semtte hatta bazen girdikleri evin, dükkânın kapısına asılırdı. Şeriata aykırı düşünceler geliştirip insanları çevresinde toplamaya çalışanlar ibret-i âlem için öldürülür ve cesetleri ayaklarındaniple bağlanarak sokakta, çarşı pazarda sürüklenirdi⁸².

İnfaz sonrası kesik baş bazen de İbret Taşında değil mızrağa takılarak şehirde gezdirilirdi⁸³. Bazı dönemlerde padişahlar kıyafet değiştirerek Veziriazam ve Bostancıbaşı ile gezer, eşkıyaları yakalayıp başlarını kesmek suretiyle infaz ederdi. Kesik başı bir sırıga takarak sabitlerlerdi⁸⁴. Bu hususta kesik başı sırıga takmanın altında yatan sebebi gösteren en çarpıcı örnek Osmanlı Devleti ile Hristiyan müttefikler arasında imzalanan Segedin Antlaşması'nın daha mürekkebi kurumadan müttefiklerce bozulmuş olması sonucu ortaya çıkan durumdur. Aslında sulh niyetinde olmayan Macar Kralı Ladislas Bizans İmparatoru'nun mektubuyla harekete geçmiştir. Macar Krallık Meclisi'nde Türklerle yapılan antlaşmanın bozulduğu duyurulmuştur. Bunun sebebi olarak da Segedin Antlaşması'nda yer alan Türklerin Sırp kalelerini teslim etmesine ilişkin maddeleri yerine getirmemesi öne sürülmüştür. Oysa Osmanlı Devleti antlaşmanın tüm

⁷⁶ Mumcu, s. 141.

⁷⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, s. 23.

⁷⁸ Cezar, C. 3, s. 1312.

⁷⁹ Yıldırım, s. 43.

⁸⁰ İpşirli, s. 271.

⁸¹ Mumcu, s. 124.

⁸² Yıldırım, s. 43.

⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 296. "Karamanoğlu Alaaddin Bey kaçarken yakalandı. Padişaha getirildi. Padişah eniştesi olan Alaaddin Bey'e niçin itaat etmediğini sordu. O da 'Niçin itaat edeyim ben de senin gibi bir hükümdarım.' Cevabını verdi. Bu açık söze canı sıkılan mağrur hükümdar, Karamanoğlu'nun öldürülmesini emretti ve bu suretle Alaaddin Bey katlolundu ve kesilmiş başı bir mızrağa takılarak şehir içinde dolaştırıldı."

⁸⁴ Evliya Çelebi, C. 1, s. 63b.

şartlarını yerine getirmiş, hatta Sırp Despotu Brankoviç, Semendire'ye bile girmişti. Haçlı seferlerinin birinci dereceden kışkırtıcısı olan Kardinal Cezarini'ye uyan Ladislas, 1 Eylül 1444'te Segedin'den harekete geçti. Ancak bu hareket sonucu muvaffak olamadı ve önce ayağından bir balta darbesiyle yaralanarak yere düştü, ardından da bir yeniçeri tarafından başı kesildi. Kesik baş Sultan Murad'a götürüldü. Ladislas'ın kesik başını bir mızrağa taktılar ve yeminine rağmen sözünden dönüp bozduğu Segedin Antlaşması'nın metninin asılı olduğu mızrağın yanına diktiler. Tarihte eşine ender rastlanan bu teşhir durumu bir ibret teşkil eder. Daha sonra Ladislas'ın başı bal içerisinde Bursa subaşısı Cebe Ali'ye gönderildi ve Bursa'da halka teşhir edildi⁸⁵.

Siyasi suçlarda infaz eğer boğulmak veya asılmak suretiyle gerçekleştirilmişse ölünün başı mutlaka kesiliyordu. Taşrada cellâtlar tarafından idam edilen mahkûmların kesik başları, infazdan sonra bozulmaması için hemen bal dolu bir torbaya koyuluyor ve cellâtlar bu kesik başı beraberlerinde İstanbul'a getiriyorlardı⁸⁶. Teşhir edilecek kesik başların rütbeye göre teşhir yeri ve şekli de değişiklik gösterirdi. Sadrazam ve bu gibi yüksek rütbeli kişilerin kesik başları Orta Kapı'nın oradaki mermer sütunun yanında gümüş tepside, orta düzeyde rütbe sahibi kişilerin kesik başları Bab-ı Hümayun'un önünde tahta bir tepside, küçük rütbeli devlet görevlilerinin başları ise yine Bab-ı Hümayun'un önünde ama yerde teşhir edilirdi. Bu teşhir genellikle üç gün sürerdi. İnfaz nedeninin yazılı olduğu bir yafta da bu kesik başın önüne bırakılırdı⁸⁷. Hatta XVII. yüzyılda önemli bir Osmanlı paşası olan Murtaza Paşa için ölüm emri çıktığında çavuş ile emrindeki cellât yola koyuldular ve hatt-ı şerifi kurşun bir zarfın içine koyup, bunu da su dolu bir mataraya saklayıp böylece atın eyerine astılar. Murtaza Paşa'yı Diyarbakır'da bir yerde eğlence halinde buldular. Hatt-ı şerifi çıkartıp gösterdiler ve "Emir padişahın." deyip başını gövdesinden ayırdılar. Kesik başı beraberlerinde götürüp mahkemeye emanet ettiler. Daha sonra Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın huzuruna çıktılar. Kara Mustafa Paşa cellâda ve çavuşa kızınca cellât "Vallahi devletli vezir! Biz emir kuluyuz, ferman padişahındır." diyerek hatt-ı şerifi nasıl sakladıklarını ve durumu anlattı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Murtaza Paşa'nın ölümüne her ne kadar üzülse de doğru bir şekilde durumu açıkladığı için cellâda mükâfat olarak bir kese altın verdi ve cellâtla çavuş, Murtaza Paşa'nın kesik başını mahkemeden alıp saraya doğru yola çıktılar. Bu olaya şahit olan Evliya Çelebi cellâdın sözü üzerine şu beyti yazmıştır:

*Hükem-i Sultan olmasa hatâ gelmez cellâddan*⁸⁸.

Sultan İbrahim'in son sadrazamı olan Hezarpare Ahmet Paşa zeki ve bilgili bir devlet adamıydı. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesi için Yeniçeri Ocağı

⁸⁵ Cezar, c. 1, s. 313 – 332.

⁸⁶ Yıldırım, s. 302 – 303.

⁸⁷ Mumcu, s. 124.

⁸⁸ Evliya Çelebi, c. 2, s. 348a.

ağalarıyla anlaşmış ve İstanbul'da bir hükümet darbesine sebep olmuştu. Sonunda idamına hüküm verilir. Kaçmaya çalışırken⁸⁹ sığındığı Vezir Sofu Mehmet Paşa da onun için ölüm fetvası çıkarttırmıştır. İnfazına karar verildiğini anlayan Ahmet Paşa kaçmaya çalışırken Cellat Kara Ali tarafından yakalandı. Kara Ali arkadan gelip Paşa'nın sağ koluna, Hammâl Ali de sol koluna girerek kendisini ahır kapısına götürürler. Kara Ali başındaki kırmızı fes takkeyi çıkartıp ortaya koyar. Ahmed Paşa'nın başındaki sarığı alıp kendi başına giyer. Paşayı zorla ahır kapısından içeri sürükler. Kafasına bir yumruk vurur ve Ahmed Paşa dizlerinin üstüne çöker. Kara Ali kemendini çıkartıp paşanın boynuna takar. Hammâl Ali ile birlikte iki ucundan çekerler. Bu şekilde boğularak infaz edilir. Kara Ali onun elbiselerini çıkartır. Paşanın bedenini bir ata yükleyerek Atmeydanı'ndaki çınarın altına götürürler. Paşanın bedeni orada bir gün boyunca teşhir edilir. Ertesi gün yani 8 Ağustos 1648'de Vezir Mehmed Paşa cesedin yanına gelir⁹⁰. İşte paşaya "bin parça" anlamına gelen Hezarpare lakabı bu noktadan sonra takılmıştır. Ahmet Paşa oldukça iri yapılı birisidir. Yeniçerilerden birkaç kişi bunu ganimet sayarak halkın batıl inançlarından istifade eder ve "İnsan yağı eklem ağrılarına iyi geliyor." diyerek Ahmed Paşa'nın etlerini lokma lokma doğrayıp beşer onar akçeye satarlar. Bu etleri satın alan o kadar çok insan çıkar ki paşanın iri vücudu iskelet haline gelene dek parçalanır. Ölümünden sonra bu yapılanlardan dolayı kendisine Hezarpare Ahmet Paşa denmeye başlanmıştır⁹¹.

İdam cezaları genellikle teşhirle halkın önünde uygulanırdı. Bundan kasıt hem devletin gücünü göstermek hem de halkı korkutmak suretiyle suçta yönelmekten caydırmaktır⁹². Öyle ki bu sebeple uygulanan işkenceli idam yöntemleri ve cezalar bir gösteriye dönüştürülürdü. İnfazı gerçekleştirmek için olayın vuku bulduğu yer seçilmeliyken teşhir etmek ve korku yaratmak amacıyla halkın görebileceği yerler olan meydanlar seçilir ve cesetler de buralarda teşhir edilirdi. Her alanda olduğu gibi işkence ve ceza anlamında da bir dönüm noktası teşkil eden Tanzimat ile birlikte belli uygulamalarda değişiklikler yapılmış, eşkıyalığa idam cezası verilmeye devam edilse de bunun yanı sıra başka cezalar da uygulanmıştır. Bunlar pranga ve kürek, hapis, sürgün cezalarıdır. Sürgün cezası verilen eşkıyaların yakınları da aynı cezadan nasiplerini almışlar ve onlar da sürgün edilebilmişlerdir. Ancak yine halka ibret olması esas alınarak uygulanan teşhir, öldürülen eşkıyaların cesetleri ya da kesik başlarının hükümet binaları önünde, pazarlarda, meydanlarda ya da halkın yoğun olduğu yerlerde sergilenmesi suretiyle devam etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Tanzimat uygulamalarıyla her ne kadar "kanun devleti" olma yolunda adımlar atılmaya çalışılsa da klasik dönem bakış açısı devam

⁸⁹ Abdülkadir Özcan, "Hezarpare Ahmet Paşa", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, C. 17, s. 301.

⁹⁰ Na'ima Mustafa Efendi, C. 3, s. 1153 - 1158.

⁹¹ Evliya Çelebi, C. 1, s. 76b; Yıldırım, s. 302 - 303.

⁹² Mustafa Efendi, C. 1, s. 78.

etmekteydi. Yine “demleri heder” olarak görülen suçluların, malları müsadere edilmiş ve vârisleri hiçbir şekilde hak talep edememiştir⁹³.

İnfazı gerçekleştirilen kişilerin varsa mücevherleri dışında kalan eşyaları genel itibariyle cellatlara aittir. Bu tarz eşyalar infazdan sonra alınıp biriktirilerek yılda bir iki kez pazara götürülüp topluca satışa çıkarılır. Elde edilen gelir cellatlar arasında paylaşılır. Bu duruma *Cellat mezadı* denmektedir. 1592'deki sipahi ayaklanmasında infaz edilen yüzden fazla asinin kıyafetleri arabalarla pazara götürülmüş ve satılmıştı. Cellat mezadında oldukça değerli eşyalar da bulunur ancak uğursuzluk getireceği inancıyla pek alıcısı çıkmadığı için genellikle bu eşyalar değerinin çok altında bir fiyata satılırdı⁹⁴.

9. Cellat Mezarları

Cellatlar kanunun uygulanması ve nizamın sağlanmasında devletlerin vazgeçemedikleri görevliler olarak nitelendirilebilir. Yaptıkları işin ağırlığının bir sonucu olarak suçluları cezalandırmak için kullandıkları yöntemler de oldukça acımasızdı. Belki de bu yüzden Türk toplumunda cellatlara ve yaptıkları işe iyi gözle bakılmamıştır. Onun içindir ki cellatlar öldüklerinde herkesin gömüldüğü mezarlıklara değil kendileri için oluşturulan İstanbul Eyüp'teki cellat mezarlığına gömülmüşlerdir⁹⁵. Cellat mezarlarında herhangi bir isim ya da işaret bulunmamaktadır. Bu mezarların karakteristik özelliği normal mezar taşlarına oranla oldukça uzun olan yazısız ve dikdörtgen şeklinde bir mezar taşına sahip olmalarıdır. İstanbul Eyüp'te oluşturulan bu cellat mezarlığı zamanla normal mezarların da eklenmesiyle tamamen bir cellat mezarı olmaktan çıkmıştır. Hatta bu mezarların bazısına daha sonra başka cesetler koyulabilmiş ve bu sebeple cellat mezarları altta kalmıştır. Günümüzde bu mezarların sadece taşları görülmektedir ancak onlar da kaybolmaya yüz tutmuştur.⁹⁶

10. Cellat Ocağının İlgası

Cellat Ocağının ilgası süreci 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte başlamıştır. Literatürde Vaka-i Hayriye olarak isimlendirilen ve kadim yeniçeri ocağının sonlandırılmasıyla tamamlanan sürece paralel olarak Bostancı Ocağı'nın varlığına da gerek kalmadı ve bu kurum da kaldırıldı. Bundan sonra güvenliğin ve düzenin korunması işi yeni kurulan Asakir-i Mansure'ye devredildi⁹⁷. Böylece cellat ocağının da hükmü kalmadı.

⁹³ Yetkin, s. 44 – 47.

⁹⁴ İpşirli, s. 271.

⁹⁵ İpşirli, s. 271.

⁹⁶ Bu mezarlar 13 Temmuz 2016 tarihinde yerinde tespit edilip görülmüştür.

⁹⁷ Abdülkadir Özcan, “Bostancı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, Ankara 2003, s. 309.

1856'da ilan edilen Islahat Fermanı yüzyıllardır görev yapan cellatlar için artık son noktanın konulması anlamına geliyordu. Bu anlamda ferman bir dönüm noktası teşkil eder. Tüm Osmanlı tebaasının kanun önünde eşit kabul edilmesi durumunun öne çıktığı bu fermanla hapisanelerin ıslahı süreci başladı ve işkence gibi cezalandırma uygulamaları yasaklandı. Ferman, devletin öteden beri uygulanagelen hukukî düzenini ve cezalandırma yöntemlerini değiştirmekle cellatlara duyulan ihtiyacı ortadan kaldırdı⁹⁸. Islahat Fermanı'nın işkencenin yasaklanmasına yönelik maddesine göre *her türlü mücâzât-ı cismaniyye ve ezîyet ve işkenceye müşâbih kaffe-i muâmele tamamıyla ilga ve ibtâl edilmiştir*.⁹⁹ Dolayısıyla ferman doğrultusunda ortaya çıkan yeni hukuk ve uygulamalar cellat ocağının sonunu getirdi. Bu tarihten sonra cellatlar tarafından gerçekleştirilen bir idam infaz bilgisi yoktur.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde cellatlar Bostancı Ocağı dahilinde Cellat Ocağı'na bağlıdır. Cellatlık mesleğinin kendine özgü ve zaman içinde oluşan bir sistematığı vardır. Cellatlar konuları sebebiyle bağlı buldukları kurum ve yaptıkları iş dolayısıyla Osmanlı Askerî Teşkilat Tarihi kapsamında ele alınabilir. Osmanlı devlet düzeni içinde duyulan ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkan cellatlık zamanla bir meslek haline almış ve özellikle İstanbul'un fethiyle birlikte bu alanda yapılan düzenlemeler sonucunda kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Bu mesleği icra edecek kişilerin seçilmesinde birtakım kurallar vardır. Cellatlar Cellat Ocağı dahilinde kendi içerisinde hiyerarşik bir düzende görev almaktadırlar. Osmanlı Devleti'nde toplumsal düzeni sağlamak, güvenliği temin etmek ve daha da ötesinde devletin bekasını mümkün kılmak adına çeşitli ceza, işkence ve infaz usulleri icra edilmiştir. Bunların uygulayıcıları olarak da cellatlar istihdam edilmiştir. Ceza ile işkencenin zaman zaman birbirine karıştırıldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra infaz ve sonrasındaki uygulamalar ibret-i alem için umuma açık yerlerde yapılır. Cellatlar tarafından infazı gerçekleştirilen kişilerin teşhiri bu sebeple geleneksel hale gelmiştir. Böylece hem devletin gücünü göstermek hem de halkın suça yönelmesini engellemek amaçlanmaktadır. İnfaz edilen kişilerin üzerlerindeki eşyalar toplanıp biriktirilerek satılır ve bunlardan elde edilen gelir cellatlara aittir. Yaptıkları işin toplum tarafından iyi görülmemesi sebebiyle cellatlar öldüklerinde ayrı bir mezarlığa gömülmüştür. Mezar taşları oldukça uzundur ve üzerlerinde herhangi bir isim ya da işaret bulunmamaktadır.

⁹⁸ Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 19, Ankara 2003, s. 189.

⁹⁹ İsmail Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, C. 2, İstanbul 1971, s. 175.

Ekler**Resim 1:** *Cellat Mezarı (Eyüp Sultan Mezarlığı, İstanbul 13/07/2016 tarihli çekim)*

Resim 2: *Cellat Mezarları (Eyüp Sultan Mezarlığı, İstanbul, 13/07/2016 tarihli çekim)*

Kaynakça**Arşiv****Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)**

BOA, Cevdet Saray Fonu, 94/4741.

BOA, Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri, 44, s. 180.

Araştırma Eser ve Makaleler

AHMED LÜTFİ EFENDİ, *Vakâniîvis Ahmed Lutfî Efendi Tarihi*, Çev: Ahmet Hezarfen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, C. I-VIII.

AŞIKPAŞAZADE, *Tevarih-i Âli Osman*, Haz.: Kemal Yavuz – Yekta Saraç, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010.

AYDIN, M. Akif, “Osmanlılar, Hukuki-Adli Yapı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, C. XXXIII, s. 515.

AYDIN, M. Akif, “Osmanlı Ceza Hukuku”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. VII, s. 478.

BAŞARAN, Betül, “III. Selim ve İstanbul Şehir Siyaseti, 1789-1792”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 116 - 134.

CEZAR, Mustafa, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, C. I-VI.

ÇOLAK, Songül, *IV. Murad’ın Bağdad Seferi Menzîlnâmesi (1638)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2015.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatnâme*, Haz.: Seyit Ali Kahraman, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, C. I - V.

GÜL, Abdulkadir, “Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17, Erzincan 2013.

GÜLSOY, Ufuk, “Islahat Fermanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. XIX, s. 185 - 190.

HADİDİ, *Tevarih-i Âli Osman (1299-1523)*, Haz.: Necdet Öztürk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

HAMMER, Joseph Von Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Haz.: Mümin Çevik – Erol Kılıç, Emir Yayıncılık, İstanbul 1998.

İBN HALDUN, *Mukaddime*, Çeviren: Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. I-II, İstanbul 1990.

- İLGÜREL, Mücteba, “Abaza Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. I, s. 11 - 12.
- İLGÜREL, Mücteba, “Candar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, C. VII, s. 145 - 146.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Cellât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. 7, s. 270 - 271.
- İŞBİLİR, Ömer, “Kuyucu Murad Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. XXVI, s. 507 - 508.
- KEMALPAŞAZADE ŞEMSEDDİN AHMED, *Tevarih-i Al-i Osman II. Defter*, Haz.: Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- KANAT, Cüneyt, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yayınları, İstanbul 2010.
- KOÇU, Reşat Ekrem, *Tarihimizdeki Garip Vakalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2003.
- LÉVY, Noémi, “19.Yüzyılda Osmanlı’da Kamu Düzeni Konusunda Çalışmak: Bibliyografya Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.
- MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Devleti’nde Siyasetin Katı*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963.
- NA’İMA MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Na’imâ*, Haz.: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, C. I-IV.
- NEŞRİ, Mehmed, *Kitab-ı Cibannüma*, Haz.: Faik Reşit Unat – Mehmet A. Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, C. I-II.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Bostancı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. VI, s. 308 - 309.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Hezarpare Ahmet Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, C. XVII.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, s. 246-249.
- ÖZCAN, Emine Sonnur, “Osmanlı’nın Atmeydanı “Kamusal” Bir Meydan Mıydı?”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 51, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, “Cellâd”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, C. I, s. 273.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, “Baltacı”, *Osmanlı Tarih deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, C. I, s. 154.
- PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s. 241.
- REDHOUSE, James W., “Jellâd”, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 667.

- SCOTT, George Ryley, *The History Of Torture Throughout The Ages*, Luxor Press, London 1959.
- TANERİ, Aydın, “Hadım”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, C. XV, s. 1 - 3.
- TANERİ, Aydın, “Emîr-i Hares”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. XI, s. 134 - 135.
- THÉVENOT, Jean, *1655-1656'da Türkiye*, Çev: Nuray Yıldız, İstanbul 1978.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, C. I - IV.
- YETKİN, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- YILDIRIM, Ali, *Osmanlı Enjeksiyonu*, Öteki Yayınevi, Ankara 1996.
- YILDIZ, Murat, *Bahçivanlıktan Saray Mubafızlığına Bostancı Ocağı*, Hazine Yayınları, İzmir 2012.
- YILMAZ, Metin, “Şurta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, C. XXXIX, s. 242 – 244.